

07

ได้รับบทความ : 18/11/2565 | แก้ไขบทความ : 10/10/2566 | ตอบรับบทความ : 08/02/2567
Received : 18/11/2022 | Revised : 10/10/2023 | Accepted : 08/02/2024

12 เรื่องโนราโรงครู: ที่มาของวรรณกรรม และความนิยมในการแสดงโนรา

12 Nora Rong Kru Stories: The Origin of Literature and the Popularity of Nora Performances

.....
ชาญณรงค์ คงฉิม¹
Channarong Kongchim¹

¹ อาจารย์คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ (อีเมล : Channarong_jf@hotmail.com)

¹ Lecturer, Faculty of Education, Thaksin University, Thailand (E-mail : Channarong_jf@hotmail.com)

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษา 12 เรื่องโนราโรงครู ในด้านที่มาของตัวบทและค่านิยมในการแสดง มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาภูมิหลังของวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู และ 2) เพื่อศึกษาลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครู เก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การแสดง จากคณะโนราโรงครู 5 คณะ 5 จังหวัดภาคใต้ โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละคร และแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านในการศึกษาวิเคราะห์

ผลการศึกษาพบว่า 1) ศึกษามิหลังของวรรณกรรม 12 เรื่องโนราโรงครู ได้ถูกดัดแปลงมาจากวรรณกรรมท้องถิ่น ปัญญาชาตก และชาตกในนิบาต โดยนักแสดงหยิบยกเพียงตอนสั้น ๆ มาแสดง ประกอบด้วย พระสุธน-มโนราห์ พระรถ-เมรี ลักษณะวงศ์ โคนบุตร สังข์ทอง ดาราวงศ์ พระอภัยมณี จันทโครพ สีนุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย และเรื่องไกรทอง และ 2) ลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครู นิยมใช้ตัวละคร 2 ตัว คือ โนราใหญ่ รับบทเป็นตัวละครหลักของเรื่อง และนายพรานรับบทเป็นตัวละครรอง ในด้านการแสดงมีการทำความก่อนนำเข้าสู่การแสดงเรื่องนั้น ๆ การขับร้องบทสั้น ๆ กับการเจรจาสลับกันไป และสอดแทรกมุขตลกขณะการแสดง

คำสำคัญ : 12 เรื่องโนรา, โนราโรงครู, การแสดงโนรา

Abstract

This research article aims to study 12 Nora Rong Khru stories. in terms of the origin of the script and the popularity of the show. The objectives were 1) to study the background of the literary works used in the performances of the 12 Nora Rong Khru stories and 2) to study the performance characteristics of the 12 Nora Rong Kru stories. Collect data from interviews and performance observations. from Nora Rong Kru 5 faculties in 5 southern provinces using the concept of literary adaptation into plays and the concept of folk media in an analytical study.

The results showed that 1) studied the background of 12 literary stories of Nora Rongkhru. It has been adapted from local literature, Panya Jataka and Jataka in Nibat. In which the actors brought up only a short episode to perform, consisting of Phra Suthon-Manora, Phrarot-Meri Laksanawong, Kobutr Sangthong, Darawong, Phra Aphaimani Chantakrop, Sinnurat, Sungsilchai, Maneephichai and Kraithong. 2) Performance characteristics of the 12 stories of Nora Rong Khru Two characters are popularly used, namely Nora Yai as the main character of the story. And the hunter plays the role of a secondary character. In terms of performance, there is a discussion before leading into the performance of that particular story, singing short lines and negotiating alternately. and inserted some jokes during the show.

Keywords : 12 stories Nora, Nora Rong Khru, Nora performance

บทนำ

โนรา หรือ มโนห์รา เป็นศิลปะการแสดงของภาคใต้ ที่มีลักษณะการกรำรำ และ บทการแสดงคล้ายคลึงกับละครชาตรี โดยมีทั้งการกรำรำและบทขับร้องที่ดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็วแบบเดียวกับละครนอก ปรากฏตำนาน (Myth) ที่มาแบบปรัมปรา ที่ปรากฏแพร่หลายในพื้นที่ลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลาโดยเฉพาะจังหวัดพัทลุง ที่มีการสืบทอดความเชื่อมาเป็นระยะเวลายาวนานจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

การแสดงโนราโรงครู เป็นพิธีกรรมที่มีความเชื่อเกี่ยวกับครูหมอโนรา (บุคคลตามตำนานโนรา) และการนับถือผีบรรพบุรุษ โดยจะประกอบพิธีกรรมขึ้นอย่างแพร่หลายในพื้นที่ภาคใต้ของไทยและในพื้นที่บางส่วนของประเทศมาเลเซีย โดยมักประกอบพิธีกรรมขึ้นหนึ่งถึงสามคืน ตามความสะดวกของเจ้าภาพ มีการกรำรำโซว์ รำถวายครู รำ 12 บท รำ 12 กำพลัด การเชื้อเชิญวิญญาณครูหมอและบรรพบุรุษมาประทับทรงลูกหลานในสายตระกูล

ลักษณะการแสดงโนราปรากฏ 2 โอกาส คือ 1) งานรื่นเริงทั่วไป เช่น งานบุญต่าง ๆ งานรื่นเริงมหรสพ เป็นต้น และ 2) การแสดงแบบพิธีกรรม ที่เรียกว่าโนราโรงครู ใช้เวลา 2-3 วัน มีการเล่นบท 12 เรื่อง (เรียกว่า การจับบท 12) ประกอบด้วย โнораใหญ่ (นายโรง) และจำอวด (นายพราน) และนักแสดงเสริมอีก 1 คน รวมเป็น 2-3 คน ขับร้องบทผสมผสานกับการกรำรำและการเจรจาสลับกันไป

ความน่าสนใจของ 12 เรื่องโนราโรงครู คือ การนำเอาวรรณกรรม 12 เรื่อง มาประพันธ์ให้คล้องจองสัมผัสผสมกันไปในลักษณะการผูกเรื่องเข้าด้วยกัน ไม่ปรากฏผู้ประพันธ์ โดยเรียกรวมว่า 12 เรื่อง ประกอบด้วย พระสุธนมโนราห์ พระรถ-เมรี ลักษณะวงศ์ พระโคบุตร สังข์ทอง ดาราวงศ์ พระอภัยมณี จันทโครพ สินธุราช สังข์สินชัย มณีพิชัย (ขอพระกลั่น) และ ไกรทอง โดยนักแสดงนั้นจะสมมติตัวตามตัวเอกในวรรณกรรม โดยมีพรานเป็นตัวละครรอง มีลักษณะตลกและหยาบโลน

12 เรื่องโนราโรงครู เป็นภูมิปัญญาของครูโนรารุ่นก่อนที่เกิดจากการดัดแปลงวรรณกรรมท้องถิ่นมาเป็นการแสดงของโนราโรงครูที่ผูกเรื่องเข้าด้วยกัน โнораได้ถ่ายทอดตามตัวบทโดยมีการสมมติชื่อและจำลองเหตุการณ์ตามตัวบทวรรณกรรมตามความเข้าใจของนักแสดงเอง ทั้งนี้อาจมีเหตุการณ์อื่น ๆ ที่นอกเหนือจากตัวบทวรรณกรรม เช่น ข่าวสารบ้านเมือง มุขตลกขบขัน นำเข้ามาร่วมถ่ายทอดด้วย นอกจากนี้มีการโยงเรื่องวรรณกรรมบางเรื่อง เช่น พระสุธนมโนราห์ (พิธีกรรมมดล่องหงส์) และ ไกรทอง (พิธีกรรมแหงเข้) เข้ากับตำนานของภาคใต้ ขณะที่วรรณกรรมเรื่องอื่น เช่น พระรถเมรี เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาดกเรื่องรถเสนชาดก และได้รับความแพร่หลายและได้รับความนิยมในสังคมไทย ทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน และบทแหล่

และวรรณกรรมลายลักษณ์ เช่น บทละครว่า บทมโหรี นิทานร้อยแก้ว บทลิลก และบทโนรา (นันทพร พวงแก้ว, 2527) อีกทั้งปรากฏเป็นตำนานท้องถิ่นของจังหวัดพัทลุง ถือเป็นเรื่องใหญ่ของการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู

ผู้วิจัยเห็นว่าการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครูนั้น นอกจากการขับร้องและการเจรจาแล้ว นักแสดงมีการสอดแทรกเหตุการณ์ต่าง ๆ ในสังคมและวัฒนธรรมของบ้านเมืองในขณะนั้น โดยมุ่งเน้นเรื่องความสนุกสนาน เรื่องความเป็นธรรมและความถูกต้องตามจุดมุ่งหมายของการแสดง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดพิธีโนราโรงครู เช่น การแก้บน ที่จำเป็นต้องเล่นบท 12 เรื่อง นี้ด้วย ขณะที่การสืบทอดพบว่า มีการสืบทอดแบบมุขปาฐะ แบบครูพักลักจำ และการดัดแปลงลักษณะการแสดงตามโอกาสและสถานที่ของพิธีกรรมโนราโรงครู

จากการลงพื้นที่สังเกตการณ์การแสดงเบื้องต้น เกี่ยวกับการแสดงของคณะโนราบางคณะในพื้นที่ภาคใต้ของไทย พบว่าคณะโนราที่ทำการแสดงในจังหวัดตรัง นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา และปัตตานี นิยมแสดง บท 12 เรื่อง โดยมีการขับร้องบท การเจรจา และการแสดงแต่งกายตามท้องเรื่อง ที่เกิดจากการเรียนรู้ จดจำ และดกฝนทักษะความรู้และถ่ายทอดการแสดง 12 เรื่อง เป็นอย่างดี

ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกคณะโนรา 5 คณะในจังหวัดภาคใต้ ประกอบด้วย 5 จังหวัดภาคใต้ คือ 1) ตรัง คณะโนราภาคินน้อย ศ.ริน เดิม โบราณศิลป์ 2) นครศรีธรรมราช คณะโนราอำนาจศิลป์ นครศรีฯ 3) พัทลุง คณะโนราสุขประเสริฐ ชาติศิลป์ 4) สงขลา คณะโนราประเทือง ศ.เพ็ง ประดับจันทร์ และ 5) ปัตตานี คณะโนราปอยศิลป์บ้านตรัง ศ.โสภณศิลป์ บ้านคล้า ที่สืบเชื้อสายมาจากบรรพบุรุษผนวกกับการสั่งสมองค์ความรู้จากครูบาอาจารย์ เป็นเวลาที่ทำการแสดงไม่น้อยกว่า 10 ปี ทำให้ถ่ายทอดการแสดงออกมาได้เป็นอย่างดี จนเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของคณะ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยเห็นว่า เป็นการศึกษาวรรณกรรมกับการละครในพื้นที่ภาคใต้ของไทย นักแสดงโนราและชาวบ้านล้วนเป็นผู้ทรงภูมิปัญญาเป็นผู้มีความแตกฉานทางด้านวัฒนธรรมการแสดงโนรา เพราะจำเป็นที่จะต้องใช้ทักษะและประสบการณ์ในระดับสูงในการร่ายรำ ขับร้อง ผนวกกับความจำตัวบทวรรณกรรมและการตีความตัวบท ตลอดจนการถ่ายทอดการแสดงตามโอกาสและสถานการณ์ ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งในการศึกษาค้นคว้าในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมท้องถิ่น วรรณกรรมละคร เป็นต้น

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภูมิหลังของวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู
2. เพื่อศึกษาลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครู

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านที่มาของข้อมูล

1. ข้อมูลเอกสารทางวิชาการ ประกอบด้วย หนังสือ รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ และบทความ ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับวรรณกรรม การดัดแปลงวรรณกรรม และสื่อพื้นบ้าน และจากแหล่งข้อมูลจากสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยเฉพาะสำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ และสถาบันทักษิณคดีศึกษา

2. การลงพื้นที่สังเกตการณ์การแสดงและการสัมภาษณ์โนราใหญ่ที่ใช้บทขับร้อง 12 เรื่องในการแสดงในพื้นที่ภาคใต้ตอนล่างในพื้นที่ 5 จังหวัด จำนวน 5 คณะ ดังนี้

- 1) จังหวัดตรัง คณะโนราภาคินน้อย ตรัง เดิม โบราณศิลป์
- 2) จังหวัดนครศรีธรรมราช คณะโนราอำนาจศิลป์ นครศรีฯ
- 3) จังหวัดพัทลุง คณะโนราสุขประเสริฐ ชาศรีศิลป์
- 4) จังหวัดสงขลา คณะโนราประเทือง ศ. เพ็ง ประดับจันทร์
- 5) จังหวัดปัตตานี คณะโนราปอยศิลป์บ้านดรง ศ.โสภณศิลป์บ้านคล้า

3. ข้อมูลจากสื่อออนไลน์ต่าง ๆ

ขอบเขตด้านเนื้อหาในการวิจัย

1. ศึกษาที่มาของวรรณกรรมและความนิยมการแสดงโนราลักษณะการแสดง 12 เรื่อง โนราโรงครู โดยศึกษาจากตัวบทในการขับร้องและเจรจา จากตัวบทที่คณะโนราใช้แสดง

2. ศึกษาลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครูจากการสัมภาษณ์และสังเกตการณ์การแสดง

การศึกษานี้ผู้วิจัยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละคร และแนวคิดเกี่ยวกับสื่อพื้นบ้านในการศึกษาวิเคราะห์ โดยนำเสนอผลในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้แนวคิดการดัดแปลงวรรณกรรมเป็นบทละคร แนวคิดสัมพันธ์บท และแนวสื่อพื้นบ้าน โดยการเก็บข้อมูลการขับร้องบทละคร วิเคราะห์ข้อมูลและตามขอบเขตที่กำหนด ดังนี้

3.1 ขั้รวบรวมข้อมูล

3.1 รวบรวมเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมการละคร และการดัดแปลงบทละคร โดยใช้แนวคิดทฤษฎีสัมพันธ์บท และแนวคิดทฤษฎีสื่อพื้นบ้าน

3.2 รวบรวมวรรณกรรมหลัก 12 เรื่อง จากแหล่งต่าง ๆ ประกอบด้วย หนังสือ บทละครนอก เอกสารโบราณฉบับปริวรรต และเว็บไซต์ <https://vajirayana.org/> (ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ) ดังนี้

- 3.2.1 บทละครกรุงเก่าเรื่องพระสุธนมโนราห์ กรมศิลปากรตีพิมพ์ ปี พ.ศ. 2503
- 3.2.2 พระรถ-เมรีคำกาพย์ ในหนังสือวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร
- 3.2.3 นิทานคำกลอนสุนทรภู่ เรื่องลักษณวงศ์ กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่ ครั้งที่ 4 ปี พ.ศ. 2558
- 3.2.4 นิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องโคบุตรจากเว็บไซต์ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ
- 3.2.5 บทละครเรื่องสังข์ทอง จากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- 3.2.6 กลอนบทละครเรื่องदारंगวงศ์ จากเว็บไซต์ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ
- 3.2.7 คำกลอนสุภาพเรื่องพระอภัยมณี จากเว็บไซต์ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ
- 3.2.8 นิทานคำกลอนสุนทรภู่เรื่องจันทโครบ จากเว็บไซต์ห้องสมุดดิจิทัลวัชรญาณ
- 3.2.9 วรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้เรื่องสินธุราช
- 3.2.10 นิทานเรื่องสังข์ศิลป์ชัย จากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว
- 3.2.11 บทละครนอกเรื่องมณีพิชัย จากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย
- 3.2.12 บทละครนอกเรื่องไกรทอง จากบทละครนอก พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย

3.3 เก็บข้อมูลจากหอสมุดสถาบันการศึกษา 4 สถาบัน ประกอบด้วย

- 3.3.1 หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช
- 3.3.2 หอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
- 3.3.3 หอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ
- 3.3.4 สถาบันทักษิณคดีศึกษา

3.4 เก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ และสังเกตการณ์การแสดง จากโนราใหญ่จาก 5 จังหวัดภาคใต้ เฉพาะในส่วนที่เป็นบทขับร้อง ลักษณะการแสดง 12 เรื่องโนรา

3.5 การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย 2 คือ

- 3.5.1 เพื่อศึกษาภูมิหลังของวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู โดยศึกษาจากต้นฉบับของวรรณกรรมเฉพาะตอนที่คณะโนรามา มาแสดง โดยพิจารณาความเหมือน/ต่าง ระหว่างวรรณกรรมหลักกับการแสดงของโนรา
- 3.5.2 เพื่อศึกษาลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครู โดยศึกษาตั้งแต่กระบวนการขับร้อง การใช้นักแสดง การปรับเปลี่ยนตัวบท และลักษณะการแสดงของคณะโนรา โดยใช้แนวคิดเกี่ยวกับการตัดแปลงบทละคร แนวคิดสัมพันธ์บท และแนวสื่อนักขับ

3.6 การนำเสนอผลข้อมูล การวิจัยแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis)

สรุปผลการวิจัย

ภูมิหลังของวรรณกรรมที่ใช้ในการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู

โนราโรงครู เป็นพิธีกรรมสำคัญของชาวไทยภาคใต้ ที่นิยมจัดขึ้นในช่วงเดือน 4 6 7 8 และ 9 ตามปฏิทินจันทรคติ ในแต่ละจังหวัดมีความแตกต่างกันออกไป แต่นิยมจัดขึ้นเป็นเวลา 1-3 คืน ตามความต้องการของเจ้าภาพ พิทยา บุขรารัตน์ กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของพิธีกรรมโนราโรงครูที่สำคัญมี 3 ประการ คือ (1) เพื่อไหว้ครูหรือไหว้ตายายโนรา (2) เพื่อทำพิธีแก้บนหรือแก้เหมรย และ (3) เพื่อครอบเหริด คือ การครอบมือศิลปินใหม่ (พิทยา บุขรารัตน์, 2535) โดยจุดมุ่งหมายดังกล่าว หากมีการประกอบพิธีกรรมตั้งแต่ 2 คืนขึ้นไป จะมีการแต่งพอก ในวันที่ 2 เวลาประมาณ 12.00. เป็นต้นไป โดยจะร่ายรำ 12 บท และ 12 เรื่อง จะมีการขับร้องประกอบการเจรจาตั้งแต่ บทสรรเสริญคุณครู บทครูสอน บทสอนรำ บทปฐม บทไชยชาย บทโสกข์ บทเสียที่ บทพาลัน บทดอกนมหวน (ดอกนมสวรรค์) บทแสงทอง บทนกกาน้ำ บทพलयงาม และการร่ายรำ 12 เรื่อง ประกอบด้วย พระสุธน-มโนราห์ พระรถเมรี โคบุตร สังข์ทอง ดาราวงค์ พระอภัยมณี จันทโครพ สินธุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย และไกรทอง ส่วนพิธีกรรมในวันที่ 3 เวลาประมาณ 13.00 น. เริ่มพิธีกรรมคล้องหงส์ แทนเข้า

หากพิธีกรรมโนราโรงครูนั้นมีการครอบเหริดทายาทโนราที่เป็นศิลปินใหม่จะมีการแสดง 12 เรื่อง แบบเต็มรูปแบบที่ขยายความเนื้อเรื่องจากเดิม คือ เรื่องพระสุธน-มโนราห์ ตอนนายพรานจับนางมโนราห์ และเรื่องไกรทอง ตอนไกรทองปราบซาละวัน เหมือนกันทั้ง 5 คณะ บทขับร้อง 12 เรื่องโนรา พบว่ามีความคล้ายคลึงกันทุกคณะ แต่คณะโนราปอยศิลป์จังหวัดปัตตานี จะเล่น 12 เรื่องวันที่ ยกหมุ่รับ (ถวายเครื่องเช่นสังเวศ) โดยนิยมเล่นวันอังคาร วันพฤหัสบดี และวันเสาร์ (วิจัย มหาชัย, สัมภาษณ์ 7 เมษายน 2565) โดยแต่ละเรื่องสรุปได้ดังนี้

1) **เรื่องพระสุน-มโนราห์** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาดกเรื่องสุนชาดก วินัย ภูระหงษ์ กล่าวว่า วรรณกรรมเรื่องพระสุน-มโนราห์นี้ มีการประพันธ์หลายสำนวน ประกอบด้วย บทละครดั่งกรุงเก่า กาพย์เรื่องมะโนรา มโนหรานิบาด สุนดาฉันท์ กลอนเรื่องพระสุน และบทละครสำนวนกรมศิลปากร เรื่องมโนหร่า (วินัย ภูระหงษ์, 2520) ซึ่งมีความแพร่หลายเป็นอย่างมากในสังคมไทย ไม่ว่าจะเป็นเพลงพื้นบ้าน นิทานชาวบ้าน และการแสดง ตลอดทั้งความเชื่อท้องถิ่นเกี่ยวกับชื่อบ้านนามเมือง

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(1) *กล่าวนางโนราผู้ปรีชาชาญ พูดาจารย์จะเอาไปเผาไฟ*

นางขึ้นหลอนหลอกไปบอกแม่ผัว ว่าบุญตัวจะวิตได้ตรัสขย

ได้ปิกหลักหนีพระแม่ผัวไป สู่เวียงชัยไกรลาสปราสาทนางฯ (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ นางมโนราห์เข้าเฝ้านางจันทราเทวพรเพื่อขอลูกขอปิกและหาง เพราะโดนทำนายว่าเป็นหญิงกาลิบ้านกาลิจึงต้องบูชาเพลิง เมื่อได้ปิกหางแล้ว นางร้ายรำและและหนีกลับเมืองไกรลาส

2) **เรื่องพระรถ-เมรี** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่ได้รับอิทธิพลจากปัญญาสชาดกเรื่องรถเสนชาดก มีความแพร่หลายและได้รับความนิยมในสังคมไทย ทั้งวรรณกรรมมุขปาฐะ เช่น เพลงพื้นบ้าน นิทานพื้นบ้าน และบทแหล่ และวรรณกรรมลายลักษณ์ เช่น บทละครว่า บทมโหรี นิทานร้อยแก้ว บทลิเก และบทโนรา (นันทพร พวงแก้ว, 2527) หากพิจารณาพระรถ-เมรีในฐานะการแสดงนั้น เสาวณิตวิ عون (2558) กล่าวว่า เรื่องรถเสนที่เป็นบทละครมาแต่โบราณมีที่มาจากปัญญาสชาดกและนิทานพื้นบ้าน การดัดแปลงแต่งเติมเนื้อเรื่องทำให้บทละครมีความแตกต่างกัน แต่ทุกฉบับเรียกชื่อตัวเอกฝ่ายหญิงว่า “เมรี” ไม่ได้ใช้ชื่อ “กักริ” ตามชาดก และเรียกชื่อตัวเอกฝ่ายชายว่าพระรถหรือรถเสนเหมือนกัน ตัวบทน่าจะเป็นบทสำหรับละครชาตรีในสมัยกรุงศรีอยุธยา ต่อมาเป็นละครนอกแบบหลวงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 2 เป็นต้นมา (เสาวณิต วิ عون, 2558)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(2) *พระรถบถเข้ามาทำพลิกพลาย บอกรักใครเมรีขวัญที่ไม่เห็นหาง*

ลวงให้กินสุราพูดจาพลาง สิ่งต่างๆนางเล่าแจ้งไม่แพร่พราย

ได้ดวงเนตรแม่บ้ำห้อยยามง หัวขึ้นทรงพาชีเหาะหนีหายฯ (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ พระรถเสนได้รับคำสั่งจากพระบิดาให้ไปนำมะม่วงหาวมะนาวโห่ที่เมืองนางเมรี โดยนำราชสาส์นมาด้วยแต่ระหว่างทางพระฤๅษีได้แปลงสาส์นนั้น ฝ่ายนางเมรีคิดว่าแม่ (นางยักษ์สนทรา บ้างเรียกต่างกันไปว่า นางยักษ์สาสตรา นางยักษ์สันธมาร) ส่งสวามีมาให้จึงหลงรัก พระรถเมื่อเข้าเมืองมาแล้วจึงหลงรักนางเมรีและได้ของ

วิเศษ 3 อย่าง คือ ดวงตานางสิบสอง ยาวิเศษ และหัวใจนางยักษ์ พระรถจึงลงนางเมรีให้ดื่มสุรา และหนีกลับบ้านกลับเมืองไป

3) **เรื่องลักษณวงศ์** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทนิทานคำกลอน ประพันธ์โดยสุนทรภู่ ซึ่งสันนิษฐานว่าแต่งขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สุภา พูนผล (2551) ได้ศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องลักษณวงศ์ บั้วระวงไกลสอน ท้าวสุริวงศ์และพระลักษณวงศ์ กล่าวว่าสำหรับวรรณกรรมเรื่องนี้ทางภาคใต้เรียกว่า “ลักษณวงศ์” มีความแพร่หลายในท้องถิ่นของตน โดยมีเนื้อเรื่องที่คล้ายกันในส่วนต้นเรื่อง แต่ต่อมาในบางเหตุการณ์มีความต่างกันไป ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจเกิดจากการแต่งเติมใหม่ ทั้งนี้เกิดจากการถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน และการสอดแทรกวัฒนธรรมของตนลงไปด้วย โดยมีการพัฒนาจากวรรณกรรมเพื่อการอ่าน เป็นการแสดง (สุภา พูนผล, 2551)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(3) ฝ่ายทิพย์เกสรมาอนพี่ชาย ชวนชายไปชี้เปลเวจิงช้า
ลักษณวงศ์ทรงฟังกำลังลั้งปรี้อ บ่นพรี้อพืมพำรำดาธา
เกสรหืออย่าได้พุดจา พระเจ้าดาไม่อยู่ดูไม่ดิย (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ นางทิพย์เกสรชวนลักษณวงศ์ไปชี้เปล แต่พระลักษณวงศ์ไม่ยอมไปเพราะตนเองนั้นกำลังเรียนวิชาจากตาฤาษี แต่นางทิพย์เกสรก็แว่วอนไม่เลิก พระลักษณวงศ์จึงว่านางทิพย์เกสรเกิดจากดอกไม้บูชาพระจึงไม่รู้จักธรรมเนียมของหญิงชายในอยู่สำนักพระฤาษี

4) **เรื่องโคบุตร** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ มีการสันนิษฐานว่า สุนทรภู่แต่งขึ้นก่อนเดินทางไปเยี่ยมบิดาที่เมืองแกลง เมื่อปี พ.ศ. 2350 (วชิรญาณ: ออนไลน์ สืบค้น 10 เมษายน 2565) เนื้อเรื่องประพันธ์ด้วยกลอน 8 จำนวน 14 ตอน

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(4) พระโคบุตรสุดเพื่อละเมอฝัน เรียกอำพันกัลยามเหสี
ผิดพลาดจากห้องพระนางมูณี พระภูมีโตกาได้อาลัย (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ พระโคบุตรโดนเสน่ห์นางอำพัน จึงเพื่อหาแต่นางอำพันแต่หาไม่รู้เมืองที่พระโคบุตรอยู่นั้น คือ เมืองของนางมณีศาตราพระชายา ฝ่ายทหารจึงปลอมตัวเป็นนางอำพันแสร้งให้พระโคบุตรพินสติ

5) **เรื่องสังข์ทอง** เป็นวรรณคดีที่ได้รับอิทธิพลมาจากปัญญาสชาดกเรื่อง “สุวรรณสังข์ชาดก” สุกัด มหาวรรค (2547) กล่าวว่า สังข์ทอง เป็นวรรณกรรมประเภทนิทานรู้จักแพร่หลายในสังคมไทย ภาคเหนือ เรียกว่า สุวรรณสังข์ ภาคใต้เรียกว่า หอยสังข์ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เรียกว่า สุวรรณสังข์กุมาร ชาวไทยใหญ่ไทพากะและไทไตคง เรียกว่า อองลอยหอยสังข์ เป็นต้น

และนอกจากนี้ยังปรากฏเป็นบทละคร กลอนสวด ภาพจิตรกรรม การ์ตูนและนิทานประกอบ ภาพ (สุภัค มหาวรากร, 2547)

สังข์ทอง มีการนำมาประพันธ์เป็นบทละครนอกครั้งกรุงเก่า สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ทรงสันนิษฐานว่า “ตัวบทละคร นั้นจะแต่งราวในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ เพราะในสมัยนั้นเป็นระยะที่ละครไทยกำลังรุ่งเรืองมาก ทั้งละครนอกและละครใน (อินฉวีฯ ปิ่นทอง และคณะ, 2562) ในตอนพระสังข์ตีคลีและนอกจากนี้พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยยังทรงนำเค้าเรื่องมาพระราชนิพนธ์เป็นบทละครนอกเรื่องสังข์ทอง มีทั้งหมด 9 ตอน ที่เป็นที่นิยมและแพร่หลายมากที่สุด

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(5) ท้าวสามนต์จันจิตดูยั้งคิดแค้น ออกทืบแท่นเตียงทองอันผ่องใส

เงาะป่ามันพาธิดาไป

ตกพระทัยจมอยู่ไม่รู้ว่าฯ (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ นางรจนาเสียดวงพวงมาลัยได้เข้าเงาะป่า ทำให้ท้าวสามลทรกริ้ว จึงออกท้อพระโรงเพื่อปรึกษาความกับเหล่าเสนาเพื่อหาวิธีการกำจัดเจ้าเงาะป่า และบางคณะนิยมแสดงตอนที่ นางรจนาเลือกคู่

6) เรื่องดาราวงศ์ สันนิษฐานว่า กลอนบทละครเรื่องดาราวงศ์น่าจะเป็นผลงานการประพันธ์ของสุนทรภู่ (สุภิญญา จันทนา, 2538) เนื้อเรื่องหลัก ๆ กล่าวเกี่ยวกับความรักระหว่างท้าวดาราวงศ์และนางประไพสุริยา ที่ต้องพลัดพรากจากกันในตอนท้ายเรื่อง ตลอดท้าวดาราวงศ์ได้แก้แค้นในหัวใจของนกยูง จนท้าวดาราวงศ์ออกตามหานางประไพสุริยา บทละครเรื่องดาราวงศ์มีความแพร่หลายออกไปหลายสำนวน เช่น ฉบับภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จังหวัดจันทบุรี ฉบับหอสมุดแห่งชาติ (สุภิญญา จันทนา, 2538) และสำนวนท้องถิ่นภาคใต้ที่รู้จักกันในฐานะที่เป็นวรรณกรรมมุขปาฐะในการแสดงโนราโรงครู

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(6) ดาราวงศ์ทรงเผยผอบแก้ว ประหลาดแล้วแลเห็นเกดสาย

กลืนกลบอบต้องละองอาย

ดูละม้ายคล้ายพวงดวงสมรฯ (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ ท้าวดาราวงศ์เสด็จประภาสป่าเมื่อได้สร่งน้ำในแม่น้ำมีผอบลอยเข้ามาในพระหัตถ์ ท้าวดาราวงศ์จึงสั่งให้ทหารสืบหาเจ้าของผอบลูกนั้น

7) เรื่องพระอภัยมณี เป็นวรรณกรรมของสุนทรภู่ สันนิษฐานว่า แต่งขึ้นราวปี พ.ศ. 2364-2366 โดยมีการแต่งเป็นตอน ๆ จำนวน 132 ตอน เนื้อเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยของพระอภัยมณีและศรีสุวรรณ พระโอรสของท้าวสุทัศน์และพระนางประทุมเกสรแห่งกรุงรัตนตลอดทั้งเรื่องราวผจญภัยของสุดสาครและสินสมุทรพระโอรสของพระอภัยมณีกับนางผีเสื้อสมุทรและนางเงือก

ประมาณปีทศวรรษ 2470 เป็นต้นมา วรรณคดีเรื่องพระอภัยมณีถูกนำมารวบรวมและตีพิมพ์เป็นเล่มในชุดการพิมพ์ของไทย หรือที่รู้จักกันในชื่อ โรงพิมพ์วัดเกาะ (วัดสัมพันธวงศ์) ทำให้วรรณกรรมเรื่องพระอภัยมณีเป็นที่รู้จักและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น ทั้งยังมีการนำเนื้อเรื่องของพระอภัยมณีบางตอนมีสอดแทรกในหนังสือเรียนอีกด้วย และสำหรับพื้นที่ภาคใต้มีการขายหนังสือเรื่องพระอภัยมณีนี้ด้วย เริก ไชยชนะ กล่าวว่า ตอนเด็ก ๆ จะมีคนเดินขายหนังสือและสวด (อ่านเป็นทำนอง) ให้ฟังด้วยและเยาวชนที่พออ่านออกเขียนได้ นิยมสวดเรื่องพระอภัยมณีในตอนที่ และสวดตอนที่ชุมชนมีกิจกรรมร่วมกัน เช่น ในโอกาสเก็บใบพลู เป็นต้น (เริก ไชยชนะ, สัมภาษณ์ 17 พฤษภาคม 2565)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(7) *ศรีสุวรรณผ้นพระพักตร์มาชักชวน ทรมสงวนเกศราฟางอง
ที่ไปสู้ศึกในคราวครั้งนั้น จอมขวัญมิได้มาแลดวงสมร
ซิชะแก้วตามน้องมาทำองน ดวงสมรยอดสนิททำบิดพลัว (เจรจา)
การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ นางเกศราฟางองศรีสุวรรณเพราะไม่มาเอาใจ
นาง แต่ขณะนั้นศรีสุวรรณกลับมีศึกสงครามติดพันอยู่*

8) **เรื่องจันทโครพ** เป็นนิทานดากลอนผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ นักวิชาการด้านวรรณคดีบางท่าน มีความเห็นว่า สุนทรภู่น่าจะแต่งไว้ถึงตอนพระจันทโครพเข้าถ้ำนางมุลินท์ กล่าวกันว่ามีเค้าโครงเรื่องบางส่วนคล้ายกับจุลธนูคดหาคด ซึ่งเป็นเรื่องที่ 374 ในนิบาตชาดก นิยมนำไปแสดงในรูปละครหรือลิเกในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6 จึงทำให้วรรณคดีเรื่องนี้เป็นที่รู้จักแพร่หลาย (วชิรญาณออนไลน์, สืบค้น 22 ธันวาคม 2564)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(8) *สงสารนางโมราถูกสาบเป็นชะนี มาร่ายกึ่งพุกกษีร้องโรยหิว
หวนเฮ้นเป็นวิตกหัวองนางปลิว พระพายฉิวพัดพาโคกพาลันฯ (เจรจา)
การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ จันทโครพลาพระฤกษ์กลับบ้านเมือง พระฤกษ์จึง*

ให้ผอบลูกหนึ่งและสั่งกับจับว่าห้ามเปิดระหว่างทาง ขณะเดินทางอยู่นั้นจันทโครพแอบเปิดผอบทำให้นางโมราปรากฏตัวขึ้น ทั้ง 2 จึงรักใคร่กันและพากันกลับบ้านเมือง ซึ่งระหว่างเดินทางได้เจอกับโจรป่า ทั้ง 2 จึงเข้าต่อสู้กัน ผ่านนางโมราแอบมีใจให้กับโจรจึงหยิบพระขรรค์ให้โจรเพื่อฆ่าจันทโครพ เมื่อจันทโครพตายแล้วพระอินทร์ (บ้างว่าพระฤกษ์) สาปนางโมราให้เป็นชะนี

9) **เรื่องสินนุราช** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่เป็นที่รู้จักในภาคใต้ ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ฉกั บั ทวรรณกรรมใช้เป็นกลอนสวด โดยเป็นเรื่องมาจากเรื่องสุรนุชาดกในปัญญาสาชดก โดยเนื้อเรื่องอาจแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ตอนต้นพระบิดาของพระสินนุราช คือ พระลักษุ ที่มีเค้าเรื่องจากสุรนุชาดก และตอนท้ายพระสินนุราชเป็นตัวเอก เป็นเรื่องที่กวีแต่ง

ขึ้นภายหลัง (จรัญ ทองวิล, 2547)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(9) สินนุราชพลาดทรงตามหองคิ่งเยาว์ ทุกลำเนาแนวเนินพนมวัลย์
มาพบนกอินทรีพ้อได้รู้เหตุ ว่าแก้วเกตศุบผาไม่อาสัญ
สั่งความไว้แล้วทุกสิ่งอัน กงสุนันพระยายักษ์ลักพาไป(เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ ท้าวสินนุราชออกประทับแรมในป่ากับนางแก้วเกตศุบผา แต่เมื่อรุ่งสางนางแก้วเกตศุบผาหายตัวไป ท้าวสินนุราชจึงออกเดินทางตามหาจนได้พบกับพญานกอินทรียักษ์ปีกข้างหนึ่ง ทั้ง 2 ได้สอบถามความจริงได้ทราบว่ายักษ์กงสุนันเพื่อนร่วมสำนักเรียนกับท้าวสินนุราชนั้นเป็นคนลักพาตัวนางแก้วเกตศุบผาไป ระหว่างทางได้พบกับพญานกอินทรีทั้ง 2 จึงสู้รบกัน แต่พญานกอินทรีพ่ายแพ้จนปีกหัก โดยนางแก้วเกตศุบผาได้ฝากผ้าสไบสีชมพูให้กับท้าวสินนุราช และสั่งความไว้ว่าให้ท้าวสินนุราชรีบเดินทางตามนางไปภายใน 7 วัน

10) **เรื่องสังข์ศิลป์ชัย** เป็นวรรณกรรมท้องถิ่นที่แพร่หลายทุกภูมิภาค โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่ชาวอีสานรู้จักวรรณกรรมเรื่องนี้เป็นอย่างดีและพบว่าในแต่ละชุมชนหรือท้องถิ่นได้มีการปรับ ดัดแปลง และ แปรรูป จากวรรณกรรมสังข์ศิลป์ชัยแบบลายลักษณ์ไปเป็นศิลปะวัฒนธรรมพื้นบ้านในรูปแบบลักษณะต่าง ๆ เช่น หมอลำ การเทศน์ หนังสือพิมพ์หรือหนังสือสาร ภาพจิตรกรรมฝาผนังหรือรูปปั้น เป็นต้น (พชญ อัครพราหมณ์, 2561)

สำหรับพื้นที่ภาคใต้ที่วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องนี้อยู่ในการรับรู้ของประชาชนทั่วไปนั้น ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ (2557) และคณะได้ศึกษาวรรณกรรมเรื่องสังข์ศิลป์ชัยฉบับหนังสือชุดได้รับมาจาก นายวุ่น ดงประดิษฐ์ บ้านแหลมเตียน ตำบลเกาะแก้ว อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา กล่าวว่าวรรณกรรมเรื่องนี้ไม่ปรากฏผู้แต่งปรากฏโครงเรื่อง 37 ตอน โดยเริ่มตั้งแต่สังข์ศิลป์ชัยสู้รบกับยักษ์ จนถึงพระสังข์ศิลป์ชัยแปลงศร แก้วพระขรรค์ ใช้พระสังข์แสดงอิทธิฤทธิ์ (ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์, 2557)

บทขับร้องของคณะโนรา ความว่า

(10) ทิพย์มณฑาเล่าแจ้งแกลงไซ เรียกวรสังข์ศิลป์ชัยให้เข้ามา
ท้าวเปิดประตูพาดูเจ้าห้อง ทั้งสองพูดพร้อมเจรจา (เจรจา)

การแสดงของคณะโนรานิยมแสดงตอนที่ นางสุมณฑาตรัสเรียกพระสังข์ศิลป์ชัยให้เข้ามาในตำหนัก เพื่อหรือเรื่องที่พระเจ้าอา (ไม่ปรากฏชื่อ) ไปเล่นสกาพนันกับพญานาคและโดนพญานาคจับตัวไปที่เมืองบาดาล นางสุมณฑาจึงให้สังข์ศิลป์ชัยไปช่วยพระเจ้าอากลับมา

11) **เรื่องมณีพิชัย** เป็นวรรณกรรมที่รู้จักกันในชื่อ ยอพระกลิ้ง แต่งเป็นละครนอกมี 3 ตอน คือ เรื่องตอนต้นก่อนตอนที่ทรงพระราชนิพนธ์เป็นบทละครนอก ตอนที่ 2

ภาพที่ 1 โนราภาคิน เป็นโนราใหญ่รับบทเป็นไกรทองนำนักแสดงโนรารำรำบทแห่งเซ้
ที่มา: ภาคิน แก่นจันทร์

จากการพิจารณาเหตุการณ์ใน 12 เรื่องโนราแก้ววรรณกรรมหลัก ทำให้ทราบว่าตัวบทหลักที่โนรานำมาแสดงนั้นมีเนื้อเรื่องต้นทางมาจาก 3 แหล่ง คือ ชาดกในนิบาต ปัญญาสชาดก และวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งประเภทลายลักษณ์และมุขปาฐะเป็นหลัก โดยสามารถสรุปเป็นตารางได้ ดังนี้

ตารางที่ 1 แสดงที่มาของ 12 เรื่องโนรา

12 เรื่องโนรา	วรรณกรรมท้องถิ่น	ปัญญาสชาดก	ชาดกในนิบาต
1. พระสุธน-มโนราห์	พระสุธน-มโนราห์ (บทละครกรุงเก่า)	พระสุธนชาดก	
2. พระรถ-เมรี		รถเสนชาดก	
3. ลักษณะนางศ์	ประพันธ์โดยสุนทรภู่		
4. โคบุตร	ประพันธ์โดยสุนทรภู่		
5. สังข์ทอง		สุวรรณสังข์ชาดก	
6. ดาราวงศ์	สันนิษฐานว่าประพันธ์ โดยสุนทรภู่		
7. พระอภัยมณี	กลอนบทละคร ประพันธ์ โดยสุนทรภู่		
8. จันทโครพ	นิทานคำกลอน ประพันธ์โดยสุนทรภู่		ข้อสันนิษฐานว่ามาจาก จุลธนูคคชาดก
9. สินมูราช		สุนนูชาดก	
10. สังข์ศิลป์ชัย	วรรณกรรมท้องถิ่น เรื่องสังข์ศิลป์ชัย		
11. มณีพิชัย	บทพระราชนิพนธ์ เรื่องมณีพิชัย		
12. ไกรทอง	วรรณกรรมมุขปาฐะ, บทพระราชนิพนธ์ เรื่อง ไกรทอง		

จากตารางข้างต้น แสดงให้เห็นถึงที่มาของวรรณกรรมหลักที่นักแสดงโนรนามาแสดง ทั้งชาติกนิบาต คือเรื่องจันทโครพ ข้อสันนิษฐานว่ามาจากนิบาตชาติกเรื่องจุลธนูคหชาติก ซึ่งต่อมามีการนำมาเป็นบทละครนอก และการแสดงพื้นเมืองอื่น ๆ โดยเฉพาะลิเกที่เป็นการแสดงของภาคกลาง

เนื้อเรื่องจากปัญญาสชาติก พบ 4 เรื่อง คือ พระสุธน-มโนราห์ พระรถ-เมรี สังข์ทอง และสินธุราช จากการศึกษาพบว่าปัญญาสชาติกมีอิทธิพลต่อวรรณกรรมท้องถิ่นมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา เป็นบทละครครั้งกรุงเก่า โดยเฉพาะเรื่องพระสุธน-มโนราห์ ที่เคยเป็นบทร้องของละครชาติกรีกด้วย

วรรณกรรมท้องถิ่นที่มีเนื้อหามาจากชาติก พบว่าต่อมามีการนำมาแต่งร้อยเป็น 12 เรื่อง โนวา เช่น พระรถคำฉันทน์ สังข์ทองดงกาพย์ (นิยะดา เหล่าสุนทร, 2538) ขณะที่เนื้อเรื่องจากวรรณกรรมท้องถิ่น ทั้งประเภทลายลักษณ์และประเภทมุขปาฐะ ซึ่งต่อมามีการนำมาประพันธ์เป็นบทละครนอก และกลอนบทละคร โดยเฉพาะบทพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 และผลงานการประพันธ์ของสุนทรภู่ เช่น เรื่อง พระอภัยมณี ดาราวงศ์ มณีพิชัย และไกรทอง

นอกจากนี้ ผลงานประพันธ์ของสุนทรภู่ยังถูกนำมาพิมพ์ขายในภาคใต้ ช่วงทศวรรษที่ 2470-2520 เป็นต้นมา โดยโรงพิมพ์วัดเกาะ หรือโรงพิมพ์ราชฎรเจริญ ที่จัดพิมพ์หนังสือและส่งมาขายในภาคใต้ โดยหนึ่งในนั้นมีผลงานการประพันธ์ของสุนทรภู่ เรื่องพระอภัยมณี และนิราศบางเรื่องส่งมาขายได้ เช่น นิราศพระแท่นดงรัง (เริก ไชยชนะ, สัมภาษณ์ 3 มีนาคม 2563) และต่อมาในภาคใต้เองก็มีการจัดตั้งโรงพิมพ์ขึ้นด้วย ที่มีทั้งเนื้อหาแนวประโลมโลก และวรรณกรรมหนังสือ (วินัย สุขใส, 2546) โดยขณะนั้นทำให้ภาคใต้ของไทยเกิดกวีและผลงานวรรณกรรมเป็นจำนวนมาก

ลักษณะการแสดงของ 12 เรื่องโนราโรงครู

ลักษณะการแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู ทั้ง 12 เรื่อง เป็นการนำเหตุการณ์บางช่วงบางตอนของวรรณกรรมท้องถิ่น มาแต่งใหม่ให้ดัดแปลงสัมผัสกัน มีเรื่องเล่าประเภทมุขปาฐะปรากฏแพร่หลายว่า เล่นเพื่อฉลองสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ ทางกาให้ศิลปินทุกแขนงของประเทศทำการแสดงสมโภชกรุง ขณะนั้นภาคใต้มีศิลปินไปแสดง คือ โนวา และหนังสือโดยหนังสือเดินทางไปถึงก่อนได้มีโอกาสดังปลูกโรงการแสดง ส่วนโนราเดินทางไปถึงช้าเลยทำการแสดงบนพื้นดิน และหันหน้าโรงไปยังทิศเหนือซึ่งเป็นที่ตั้งของพระบรมมหาราชวัง โดยการแสดงทั้ง 12 เรื่องนั้น ประกอบด้วย เรื่องพระสุธน-มโนราห์ พระรถ-เมรี โคบุตร สังข์ทอง ดาราวงศ์ พระอภัยมณี จันทโครพ สินธุราช สังข์ศิลป์ชัย มณีพิชัย และไกรทอง ตัวอย่าง

บทขับร้องเรื่องพระสุธน-มโนราห์ ความว่า

(1) กล่าวนางโนราผู้ปรีชาชาญ	พุดมาจารย์จะเอาไปเผาไฟ
นางขึ้นหลอนหลอกไปบอกแม่ผัว	ว่าบุญตัวจะวิบัติได้ตรัสชัย
ได้ปีกเหล็กหนีพระแม่ผัวไป	สู่เวียงชัยไกรลาสปราสาทนางฯ (เจรจา)

บทขับร้อง 12 เรื่องโนราข้างต้น โนราทุกคณะใช้ขับร้องอาจมีความแตกต่างกันบ้าง โดยเฉพาะชื่อตัวละคร เช่น

- 1) พุดมาจารย์ ในเรื่องพระสุธนมโนราห์ บางคณะขับร้องว่า โหราจารย์
- 2) นางแก้วเกตบุปผา ในเรื่องสินธุราช บางคณะขับร้องว่า แก้วเกตบุษบา
- 3) นางมณี ในเรื่องโคบุตร บางคณะขับร้องว่า นางมณี

การขับร้อง 12 เรื่องโนรา ถือเป็นวรรณกรรมประเภทมุขปาฐะ นิยมถ่ายทอดกันแบบปากต่อปาก มากกว่าการจัดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร ลูกศิษย์ที่จะเรียนรู้บทขับร้องดังกล่าว มักจะจดจำรายละเอียดได้จากที่โนราใหญ่ทำการแสดงและฝึกหัดกันบ้างบางโอกาส

ด้านฉันทลักษณ์ของการประพันธ์ เมื่อนำมาเรียบเรียงเป็นลายลักษณ์อักษรแล้ว พบว่า ลักษณะตัวบทของวรรณคดี 1 เรื่อง มีจำนวน 1-2 บท เมื่อนำสำนวนมุขปาฐะมาบันทึกเป็นลายลักษณ์พบว่า ตรงกับประเภทกลอน 8 คือ มี 7-9 คำ ที่ไม่เคร่งครัดในการใช้คำมากนัก ขณะที่การแสดงจะมีการขับร้องและมีการเจรจาสลับกันไป ซึ่งมีนักแสดงอย่างน้อย 2-3 คน คือ โนราใหญ่ (ผู้ชาย) นางรำ และนายพราน (จำอวด)

ภาพที่ 2 โนราประเทืองใช้ผ้าขาวม้าแทนปีกหางของนางโนราเพื่อรำรำบูชาไฟ
ที่มา: ผู้วิจัย

จากการสังเกตการณ์การแสดง 12 เรื่องโนราโรงครู ผู้วิจัยพบว่า รูปแบบขั้นตอนของการแสดงแต่ละเรื่องนั้นมี 3 ขั้นตอน คือ เริ่มการแสดง ดำเนินเรื่อง และการจบเรื่อง ดังนี้

1. เริ่มการแสดง นักแสดงจะขับร้องบท 1-2 วรรค จากนั้น นักดนตรีจะบรรเลง เรียกว่า “ถอนบท”

2. ดำเนินเรื่อง เมื่อถอนบทจบแล้ว มีการเจรจา เป็นการแนะนำเนื้อเรื่อง แนะนำตัวละครหลัก (โนราใหญ่) และนำตัวละครรอง (นายพราน) ว่ารับบทเป็นใครจะทำอะไร และบอกให้ผู้ชมติดตามเรื่องในลำดับต่อไปจนจบเรื่อง และได้สอดแทรกมุกตลกขบขันไว้บ้างโอกาส พร้อมทั้งมีการใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง เช่น พระขรรค์ และผ้า ที่จัดเตรียมมาและอยู่ใกล้ตัวนักแสดง

3. การจบเรื่อง เมื่อนักแสดงเจรจาจบเรื่องแล้ว จะมีการขับร้องบทในเรื่องนั้น ๆ ในวรรคต่อไปจนจบและดำเนินเรื่องใหม่ในลักษณะเดิมจนครบทั้ง 12 เรื่อง

นอกจากรูปแบบของการแสดง นักแสดงได้จัดหาชุดและอุปกรณ์ประกอบแสดงขึ้นเองตามเนื้อหาของบทขับร้อง เช่น พระรถเมรี พระรถถือแก้วเหล่าเพื่อตีเมียจริง มีการคาดพระขรรค์ไว้ที่สะเอวเพื่อแสดงให้เห็นว่าเป็นตัวละครเอก

รูปที่ 3 การแสดงเรื่องพระรถเมรี โดยพระรถถือแก้วเหล่าหวังลวงให้นางเมรีตีเมีย และมีการแต่งตัวเป็นพระฤๅษีในบทรำ

ที่มา: ชีรภัทร เพชรกล้า (นางรำในคณะโนราบอยศิลป์บ้านดง ต.โสภณศิลป์บ้านดง)

ตัวอย่างเรื่องสังข์ทอง ที่นักแสดงทั้ง 5 คณะ นิยมแสดงตามรูปแบบขั้นตอนของการแสดง ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงรูปแบบขั้นตอนของการแสดงเรื่องสังข์ทอง

รูปแบบขั้นตอนการแสดง	ลักษณะการแสดง
1. เริ่มการแสดง	ขับร้องบท “ท้าวสามนต์จนจิตถ้อยคิดแค้น ออกทียบแทนเตียงทองอันผ่องใส” แล้วดนตรีบรรเลง
2. ดำเนินเรื่อง	การเจรจา โดยเริ่มจากโนราใหญ่รับบทเป็นท้าวสามล และนายพรานรับบทเป็นทหารความตอนหนึ่งว่า ท้าวสามล: เรามีนามอยู่แล้วว่าท้าวสามล วันนี้เรียกเจ้า (นายทหาร) เพื่อจะฆ่าไอ้เจ้าเงาะที่มันได้กับรจนาลูกสาวของเรา ทหาร: พระเจ้าค่ะ เงาะป่าไม่คู่ควรพระเจ้าค่ะ ท้าวสามล: เราจะให้เจ้าไปจัดการฆ่าเจ้าเงาะ โดยการออกอุบายให้มันไปหาเนื้อหาปลา ถ้ามันหาไม่ได้ก็ฆ่ามัน งบประมาณเท่าไรเบิกไปได้เลย ทหาร: รับด้วยเกล้าพระเจ้าค่ะ
3. การจบเรื่อง	ขับร้องบท “เงาะป่ามันพาธิดาถูกไป ตกพระทัยจมอยู่ไม่รู้วายว” และดำเนินเรื่องใหม่

จากตัวอย่างขั้นตอนของการแสดงเรื่องสังข์ทอง 3 ขั้นตอน ทำให้เห็นรูปแบบของการแสดง คือ การกล่าวนำ การดำเนินเรื่อง และการจบเรื่อง โดยคณะโนราทั้ง 5 คณะ อาจปรับเปลี่ยนลักษณะการแสดงไปตามบริบทและสถานการณ์ในขณะนั้น อาจทำการแสดงไม่ครบข้างในบางโอกาส เช่น ฝนตก ระยะเวลาการแสดงไม่เพียงพอ หรือมีอุปสรรคอื่น ที่ทำให้นักแสดงจำเป็นต้องขับร้องบทเพียงอย่างเดียวโดยที่ไม่แสดงและเจรจา โดยนิยมแสดงเรื่องพระสุนทรโมรหารี เรื่องพระรถเมรี และแสดงเรื่องไกรทองเป็นเรื่องสุดท้าย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษา “12 เรื่องโนราโรงครู” ในฐานะวรรณกรรมภาคใต้ของไทย เกิดจากความสนใจของผู้วิจัยที่เห็นว่า พิธีกรรมโนราโรงครูของชาวไทยภาคใต้นั้นมีการผสมผสานพิธีกรรมในหลายมิติ ไม่ว่าจะเป็น การรำยาว การขับร้องบท การเจริญวิญญานบรรพบุรุษ และพิธีกรรมที่อิงมาจากตำนานโนรา อีกทั้งมีการเล่นเรื่อง 12 ที่นำด้วยทจากวรรณกรรมท้องถิ่นมาแสดง

พิธีกรรมโนราโรงครูเป็นพิธีกรรมความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับบรรพบุรุษของคนไทยภาคใต้ และพื้นที่บางส่วนของประเทศมาเลเซีย จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลคณะโนราจาก 5 จังหวัด 5 คณะ พบว่าหัวหน้าคณะโนรามีทักษะและประสบการณ์การแสดงโนราโรงครูมากกว่า 10 ปี ในด้านการประกอบพิธีกรรมนั้นจัดขึ้นตามกำลังทรัพย์และความประสงค์ของเจ้าภาพตั้งแต่ 1 คืนขึ้นไป (แต่ไม่เกิน 3 คืน) ในกรณีที่รับแสดง 2-3 คืน จะมีการรำแต่งฟอก ที่เป็นการรำยาวโนรา

วันที่ 2 มีการรำที่เรียกว่า 12 บท 12 กำพืด

การแสดง 12 เรื่อง เป็นส่วนประกอบหนึ่งที่สำคัญของพิธีกรรมโนราโรงครู การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยพบว่าคณะโนราทั้ง 5 คณะ นิยมใช้นักแสดง 1-3 คน คือ (1) โนราใหญ่ นิยมรับบทเป็นตัวละครหลัก (2) นางรำ (ลูกศิษย์ของโนราใหญ่) นิยมรับบทเป็นตัวรอง หรือนางเอกของเรื่อง และ (3) นายพราน หรือจ้าววด นิยมรับบทเป็นตัวตลก ตัวเสริม หรือนางเอกหากมีนักแสดงเพียง 2 คน นิยมแสดงในตอนสั้น ๆ มีทั้งบทขับร้องและการเจรจาสลับกันไป โดยใช้จังหวะดนตรีแบบกลอนสี่ กลอนหก และจังหวะเพลงทับเพลงโชน เป็นต้น ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละคณะ

การศึกษาวิจัยที่มาของวรรณกรรมการแสดง 12 เรื่องโนราทั้ง 5 คณะ ทำให้เห็นตัวบทขับร้อง (text) ที่มีลักษณะร่วมกันทั้ง 5 คณะโนรา แต่อาจมีการขับร้องที่ต่างกันไปบ้างในบางคำ และสำเนียงในลักษณะของการสืบทอดแบบมุขปาฐะ (ลักษณะปากต่อปาก) จากครูบาอาจารย์ในอดีต ส่งผลให้ลักษณะการแสดงในปัจจุบันของแต่ละคณะมีความเหมือน ต่าง คล้าย ตามแนวคิดของการดัดแปลงวรรณกรรม ขณะเดียวกันการแสดงในแต่ละเรื่องขึ้นอยู่กับตามภูมิรู้และความเข้าใจของนักแสดงต่อวรรณกรรมเรื่องนั้น ๆ ที่เป็นการถ่ายทอดไปยังกลุ่มผู้ชมในลักษณะของสื่อพื้นบ้านที่ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมในขณะนั้น โดยยึดถือตัวบทขับร้อง ประกอบกับการเจรจา ผสมผสานเข้ากับมุขตลกขบขัน การหยอกล้อเข้าแทรก่วมด้วยขณะทำการแสดง

เอกสารอ้างอิง

- จรัญ ทองวิล. (2547). การศึกษาเชิงวิเคราะห์วรรณกรรมภาคใต้เรื่องสินธุราช [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- ณรงค์ศักดิ์ ราวะรินทร์ วิทยา บุขบงค์ และชวนากร จันนาเวช. (2557). ภาพสะท้อนทางสังคมจากองค์ประกอบเชิงซ้อนในวรรณกรรมกวีหนังสือ “สังข์ศิลป์ชัย” ฉบับภาคใต้. *แพรววาทศิลป์ มหาวชิราวุธราชภัฏวชิราวุธ*. 1(2), 9-31.
- นันทพร พวงแก้ว. (2527). การศึกษาเชิงเปรียบเทียบเรื่องพระรถ-เมรีฉบับต่าง ๆ [วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- นิยะดา เหล่าสุนทร. (2538). ปัญญาสาขาค : ประวัติและความสำคัญที่มีต่อวรรณกรรมร้อยกรองของไทย. กรุงเทพฯ : แม่คำพาง.
- อันธวัช ปิ่นทอง,จินตนา สายทองคำ, อัครวิทย์ เรื่องรอง. (2562). ความแพร่หลาย และลักษณะเด่นของละครนอกแบบหลวง เรื่องสังข์ทอง ตอน “เลือกคู่-หาปลา” ของกรมศิลปากร. *มนุษยศาสตร์ ฉบับบัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยรามคำแหง*. 8(2) 1-22.
- พชญ อัครพราหมณ์. (2561). สังข์ศิลป์ชัย: การใช้วรรณกรรมพื้นบ้าน ในกระบวนการสร้างสรรค์งานละครฐานชุมชน. *วารสารศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*. 10(2) 124-142.
- พิทยา บุขรารัตน์. (2535). *โนราโรงครู ตำบลท่าแค อำเภอเมือง จังหวัดพัทลุง* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ].
- วชิรญาณ: ออนไลน์ สืบค้น 10 เมษายน 2565 จาก <https://vajirayana.org/>
- วินัย ภู่งวงษ์. (2520). *พระสุธน-นางมโนห์รา : การศึกษาเปรียบเทียบที่มาและความสัมพันธ์ระหว่างฉบับต่าง ๆ*. [วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย].
- วินัย สุกใส. (2546). *วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทร้อยกรองยุคการพิมพ์*. (พ.ศ. 2472-2503) [วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยทักษิณ].
- สุกัญญา จันทนา. (2538). *การศึกษาวิเคราะห์ผู้แต่งกลอนบทละครเรื่องदारवाण* [วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร].
- สุภัค มหาวารการ. (2547). *การแปรรูปรวมกรรมเรื่องสังข์ทอง*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุภา พูนผล. (2551). *การศึกษาเปรียบเทียบวรรณกรรมเรื่องลักษณะวงศ์ บั้วระวงไกลสอนท้าวสุริวงศ์และพระลัดคนวงศ์* [วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์].

เสาวณิต วิงวอน. (2558). บทละครนอกแบบหลวง: การพิจารณาตัวบทสู่กระบวนการแสดง.
นาฏยวรรณคดีสโมสร. กรุงเทพฯ: ภาควิชาวรรณคดี คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์.

